परिचारिकांचे ग्रामीण भागात शिबिर

महाराष्ट्र स्टेट गव्हर्नमेंट ॲम्प्लॉईज नर्सेस असोसिएशन व कामगार शिक्षण केंद्र पुणे यांच्या विद्यमाने भोर येथील जुन्या प्राथमिक केंद्रात ग्रामीण भागातील परिचारिकांसाठी तीन दिवसाचे शिबिर आयोजित केले होते. या शिबिरात एकूण ४० शिबिरार्थींनी भाग घेतला होता. संघटनेचा खेड्यातील परिचारिकांसाठी हा पहिलाच उपक्रम असल्याने संघटनेच्या दृष्टीने प्रायोगिक स्वरूपात त्याचे महत्व अनन्यसाधारण असून हा प्रयोग सर्वार्थाने यशस्वी झाला आहे. कार्यक्रमाचे संयोजन सौ. अनुराधा आठवले यांनी केले होते.

शनिवार दि, २३ जानेवारी १९८२ रोजी ४ वाजता सर्व शिबिरार्थी जुने प्राथमिक आरोग्य केंद्र भोर जिल्हा परिषद येथे जमले. सौ. अनुराधा आठवले यांनी संघटनेचे लोकशाही राज्यातील महत्व पटवून सांगितले. तसेच संघटनेच्या कार्याची माहितीसांगितली पुढील वाटचालीत ग्रामीण भागातील परिचारिकांचे प्रश्न सोडविण्याचा प्रयत्न आहे म्हणून शिबिराचे संयोजन केल्याचे सांगितले. राष्ट्रापुढील कुटुंब कल्याण कार्यक्रमात ग्रामीण भागातील परिचारिकेला महत्वाचे स्थान आहे. आरोग्य सेवेच्या तळातील कर्मचारी की ज्या मार्फतीने शासकीय योजना राबविल्या जातात त्याचा विचार करता या नेमणुकीचा परिचारिकांनी अभिमान बाळगावा. आपल्या अडचणी संघटनेच्या माध्यमातून शासन व प्रशासन यांच्याकडून सोडवून सर्व समावेशक परिचर्या सेवा समाजात द्यावी आणि राष्ट्र उभारणीच्या कार्यात आपला हातभार लावावा या दृष्टीने दोन विषय केंद्रित करून संयोजन केले आहे.

(१) आरोग्य सेवेत ग्रामीण भागातील परिचारिकेचे स्थान.

(२) लोकशाही राज्यात संघटित प्रयत्नाचे महत्व.

सायंकाळी सहा वाजता उद्घाटन समारंभात प्रथम सौ. संजीवनी नगरकर यांनी उपस्थिताचे स्वागत केले. सौ. अनुराधा आठवले यांनी प्रास्ताविक भाषणात परिचारिकांचे ग्रामीण भागातील संरक्षण व जनतेत जागरुकता निर्माण करण्याच्या दृष्टीने महत्व प्रतिपादन करून त्यांच्या अडचणी अग्रहक्काने शासन व प्रशासनाने सोडवाव्यात, शासनाने नियुक्त केलेल्या समितीच्या शिफारशीची अंमलबजावणी व्हावी यासाठी सर्वांच्या सहकार्याची अपेक्षा केली. यानंतर व्यवसायाचा आदर्श आद्य परिचारिका फ्लॉरेन्स नाईटिंगेल यांच्या प्रतिमेला पुष्पहार घालून व दीपप्रज्वलित करून भोर तालुक्याचे नवनिर्वाचित सभापती श्री. काशिनाथराव खुटवड यांनी शिबिराचे उद्घाटन केले. उद्घाटनाच्या भाषणात निवडणुकीच्या यशानंतरच्या पहिलाकार्यक्रमाचे दीपप्रज्वलन करून कार्याला उत्साह मिळत आहे, परिचारिकांनी शिबिराच्या चर्चा करून त्याच्या अहवालावरून प्रश्न सोडविण्यासाठी एक कामगार कार्यकर्ता म्हणून सहकार्य करण्याचे मान्य केले. पहिला उपक्रम भोरमध्ये झाल्याबद्दल समाधान व्यक्त केले.

डॉ. पेंडसे, उप आरोग्याधिकारी, पुणे त्यांनी परिचारिकांनी संघटित प्रयत्नात हक्कांबरोबर कर्तव्यतत्पर राहून राष्ट्रकार्यात भर घालावी. बदली संरक्षण प्रकरणी अन्याय निदर्शनास आणल्यास न्याय देण्याचे आश्वासन दिले.

फ्लॉरेन्स नाईटिंगेलकडून घेतलेल्या आदर्शाचे पालन म्हणून परिचारिका ही कर्तव्यतत्पर व कर्तव्यदक्ष आहे आणि ती व्यवसायाच्या सन्मानासाठी यापुढेही कर्तव्यदक्ष राहील असे आश्वासन संघटनेच्या वतीने दिले.

प्रमुख पाहुणे मा.श्री.माधवराव टापरे, अध्यक्ष जिल्हा परिषद पुणे म्हणाले, परिचारिकांच्या प्रश्नासाठी लोकप्रतिनिधी माध्यमातून त्या सोडविण्याचा प्रयत्न करीत आहेत राष्ट्राची ८० टक्के जनता खेड्यात नांदत आहे, तेव्हा आरोग्यसेवेत परिचारिका हा महत्वाचा घटक समजून तिचे प्रश्न व कामातील अडचणी वरच्या पातळीतूनही सोडविण्याचा प्रयत्न करू. लोकशाहीत संघटित प्रयत्नांचे

फार महत्व असल्याचे सांगितले. ग्रामीण परिचारिका संघटित होत आहेत. ही चांगली घटना आहे. आपल्या प्रश्नांबद्दल जागरूक राहून राष्ट्रसेवा करण्याची मिळालेली संधी उत्कृष्ट सेवा देऊन भोरमध्ये आदर्श निर्माण करावा असे अवाहन केले.

कु. सुमन टिळेकर यानी गोड व समर्पक शब्दात आभार मानले.

० ० ०

शनिवार दि. २३-१-१९८२, सायंकाळी ८ ते ९-३०.

भारताची ८० टक्के जनता खेड्यात आहे. अंधश्रद्धा, अडाणी समजुती आहेत. लोक अशिक्षित आहेत. म्हणून शासनाने गावोगावी सेवा पोहोचविण्यासाठी जिल्हा परिषदांद्वारा परिचारिकांच्या नेमणुका करून प्रयत्न केला आणि परिणाम सध्या क्लिनिकमध्ये दिसून येतो. (१) देवीचे निर्मूलन झाले. (२) मलेरिया निर्मूलन प्रयत्न. (३) क्षय रोगाचा प्रसार थांबविणे, उपचार करणे. (४) यात्रेच्यावेळी लस. (५) माताबालसंगोपन केंद्र. (६) कुटुंब कल्याण, कुटुंब नियोजन. (७) कॉलरा कंट्रोल. (८) आरोग्य व शिक्षण. यांच्या कार्यवाहीबद्दल डॉ. गोरेगावकर (वैद्यकीय अधिकारी भोर) यांनी थोडक्यात माहिती देऊन या प्रकारच्या सर्व योजनांता कर्तव्य म्हणून तर कार्य तुम्ही करताच. पण खेड्यांतील लोकांशी समरस होऊन राष्ट्रसेवा म्हणून तनमनधनाने त्यात सहभागी व्हावे. सामाजिक संस्था, सरकारी अधिकारी, सहकारी वर्ग यांच्या बरोबर सहकार्याने राहून योजना यशस्वी कराव्यात. आरोग्य शिक्षण हा भाग सर्वात महत्वाचा समजून हे शिक्षण देण्याची मिळेल ती संधी घ्यावी.ही आपली नैतिक जबाबदारी आहे, या समाजकार्यातूनच आपण प्रतिष्ठित व्यक्ती म्हणून स्थान मिळवू शकता. मीही तुमच्या बरोबरच काम करतो. तुमच्या अडचणी मला माहितच आहेतच.

सौ. विजया गोस्वामी यांनी आभार मानले.

० ० ०

रविवार दि. २४ जानेवारी ८२. या कार्यक्रमातील भाषणाने प्रेरित होऊन श्री रमेश मांढे यांनी एक काव्य केले. त्या काव्य वाचनापासून कार्यक्रमाला सुरुवात, १९८२ सालातील पहिला कार्यक्रम व खेड्यात परिचारिकांची पहिली भेट म्हणून प्रथम सवा नव्या वर्षाच्या शुभेच्छा व तिळगूळ देऊन सौ. अनुरा आठवले यांनी केली. संघटनेची स्थापना १९.. साली झाली व १९७५ साली राज्यव्यापी संघटना स्थापन झाली. १९८२ साली खेड्यात प्रथम संघटनेद्वारा प्रवेश करत आहोत. या गतकाळाचा इतिहास त्यांनी सांगितला. पुढील काळात सर्व परिचारिका वर्गाचे प्रश्न सोडविण्यासाठी अभंग एकजूट सामर्थ्यशाली संघटनेची गरज आहे, खेड्यातील परिचारिकाना त्याचेच महत्व किती थोर आहे हे सांगू शहरी परिचारिकेपेक्षा तुमचा त्याग मोलाचा आहे पटवून दिले.संघटना हा लोकशाही राज्यातील एक मा.. आहे. आपल्या अडचणी मागण्या संघटनेद्वारा सोडविण्याचा प्रयत्न करावा असे आवाहन केले.

रविवार दि. २४ जानेवारी १९८२.

श्री. बाळासाहेब मोरे १०.३० ते ११.३०.

औद्योगिक कामगाराच्या संघर्षाचा इतिहास सांगून परिचर्या सेवा औद्योगिक विभागात घातल्याचे. सांगितले. भत्ते पगार इतर सवलती मिळविताना शासनाचे धोरण कामगारांना पूरक असावे याचा उल्लेख केला. सहकार्याचे आश्वासन दिले.

रविवार दि. २४-१-१९८२. ११.३० ते १२.३०.

डॉ. पी. आर. पाटील यांनी परिचारिकांशी चर्चा केली. खालील स्थानिक अडचणी निवारण्याची विनंती त्यांना परिचारिकांनी केली.

(१) निरनिराळ्या प्रकारच्या नोंदी ठेवण्यासाठी रजिस्टरचा पुरवठा करावा.

(२) ग्रामीण रुग्णालय वॉचमनची नियुक्ती करावी.

(३) टाकी किंवा हौद बांधून २४ तास वापरासाठी पाण्याचा साठा असावा.

(४) ग्रामीण रुग्णालय गावापासून लांब असल्याने फोनची व्यवस्था असावी.

(५) पोलीस चौकी असावी.

(६) निदान रात्रपाळीसाठी वहातूक व्यवस्था असावी.

(७) एका दिवसात १६ कुटुंबाचे निरीक्षण करताना वेळ पुरत नाही. याची नोंद घ्यावी.

(८) इम्युनायझेशनसाठी लागणारा खर्च मंजूर करावा.

(९) २४ तास स्वीपर ड्युटीवर असावा.

स्वच्छतेसाठी वैयक्तिकरित्या व्यवस्थित राहावे. गावातील नागरिक यांचेशी सलोख्याचे मैत्रीचे संबंध ठेवावे जिव्हाळा निर्माण करावा. नेमून दिलेले काम पूर्ण करावे. कामात आस्था ठेवावी. निरीक्षणाला आल्यावर काम केले नाही. तर लक्षात येते सांगावे लागत नाही. परिचारिकाना दिलेल्या हेडक्वार्टर्सला रहाणे त्यांना आहे. असे सौ. आठवले यांनी सांगितले. अडचणींचा बंधनकारक विचार केला जाईल.

रविवार दि. २४-१-१९८२. १२.३० ते १.३०. श्री. एम. एच. अवधाने, गटविकास अधिकारी, भोर.

व्यवस्थापनाच्या दृष्टिकोनातून अत्यंत उपयुक्त माहिती देणारे भाषण असा उल्लेख करावा लागेल. एका परिचारिकेला ३५०० लोकवस्तीचे निरीक्षण करावे. लागते. साक्षरतेचे प्रमाण वाढलेले नाही म्हणून आरोग्य शिक्षण वास्तव स्वरूपात दिले पाहिजे.

गणस्वास्थ्य कर्मचारी, ग्रामसेवक, तलाठी, शिक्षक, पोलीस पाटील, सरपंच, स्त्री प्रतिनिधी यांच्याशी संपर्क ठेवावा. भेटीच्या वेळा लौकरच्या असाव्यात. डॉक्टरांच्या माध्यमातून तक्रारी मांडाव्यात. सहकारी संस्था, महिला मंडळे, सामाजिक संस्था, शिक्षणसंस्था यांचेशी संपर्क ठेवून योजना राबवाव्यात. संपर्कासाठी कौशल्य वापरावे. निरनिराळ्या समाजसेवेच्या योजनांना हातभार लावावा. असे मार्गदर्शन केले. परिचारिकेचा महत्वाचा घटक म्हणून आवर्जून उल्लेख केला.

रविवार दि. २४ जानेवारी १९८२. १.३० ते २, श्री. मनोहर पाटील.

श्री. पाटील हे जिल्हा परिषद संघटनेच्या पुणे शाखेचे अध्यक्ष आहेत. त्यामुळे परिचारिकांची कार्यक्षमता. वाढविण्यासाठी येणाऱ्या अडचणीची त्यांना कल्पना असल्याचे भाषणातून जाणवले. त्यांनी सुरू केलेल्या कामगार शिक्षण वर्गास येण्यासाठी त्यांनी परिचारिकांना आवाहन केले. चार परिचारिका त्यात सहभागी होत आहेत.

(१) टारगेट पूर्ण करणे कठीण काम आहे.

(२) परिचारिकेबरोबर अटेन्डन्ट्स पार्ट टाईम म्हणून काम पूर्ण वेळ होते पगार रु. ५०. फक्त तीस वाढविला. रु. ८० सुद्धा कमी आहे असे त्यांचे आग्रही सांगणे होते.

(३) कामगार वर्गाने मागण्यांबाबत जागृत रहावे. मागण्या पूर्ण करण्यासाठी नर्सेस असोसिएशनला सहकार्य करावे.

श्री. अभ्यंकर म. वा, विभागीय संचालक, कामगार शिक्षण केंद्र यांनी स्वतः हजर राहून शिबिराचे निरीक्षण केले.

रविवार दि २४।१।१९८२ सायंकाळी ५ ते ६. श्री. सुधाकर खराडे, व्याख्याते आरोग्य शिक्षण.

बी. जे. वैद्यकीय महाविद्यालय. परिचारिकांना नोकरीच्या निमित्ताने आरोग्य शिक्षण देण्याची व राष्ट्रसेवा–जनतेची सेवा करण्याची संधी लाभलेली असते. त्यांना कल्पना नसते, पण त्यांना फार मानाचे स्थान असते. कामात जिव्हाळा ठेवावा म्हणजे मनाला सात्विक समाधान लाभते. २००० साल या वर्षापर्यंत आपल्याला जागतिक संघटनेच्या घोषणेप्रमाणे सर्वांना आरोग्य सेवा मिळण्यासाठी प्रयत्न करावयाचे आहेत. त्यात सहभाग महत्वाचा आहे. रोग प्रतिबंधक लसीचे महत्व, स्वच्छ व पोषक आहार, कुटुंब नियोजन व वैयक्तिक आरोग्य यांचे महत्व पटवून दिले पाहिजे. बहुउद्देशीय योजनेखाली सर्व्हे होऊन त्यातील कार्याची अंमलबजावणी झाली पाहिजे. यामुळे देशाच्या आरोग्य सेवेला मोठा हातभार लागेल.

सोमवार दि. २५।१।८२ सकाळी ७ ते ९.

संघटनेच्या कार्याविषयी चर्चा झाली. सहभागाविषयी चर्चा झाली. सोमवारी सकाळी थोडा करमणुकीचा कार्यक्रम झाला. कुमारी सुमन टिळेकर यांनी देशभक्तीपर गीते व करमणुकीचे कार्यक्रम केले.

सकाळी वैयक्तिक तक्रारी ऐकूण त्यांचे शंका-समाधान केले. त्यात सुपरव्हिजन करणाऱ्या नर्स मिड-वाईफ व सबसेंटरमध्ये काम करणाऱ्या ऑक्झिलरी नर्सेस यांचेमध्ये असलेले गैरसमज दूर केले.

सोमवार दि. २५–१–१९८२. १० ते १२.

शिबिराचे मूल्यमापन करण्याचे ठरविले होते, त्याबद्दल सर्वांचे कडून फॉर्म भरुन घेतले.

शिबिराचा समारोप सौ. अनुराधा आठवले यांनी केला. ग्रामीण भागातील परिचारिकांची कार्य-क्षमता वाढविण्यासाठी प्रायोगिक भूमिकेतून आयोजन केलेल्या या शिबिराचे संघटनेने खालील निष्कर्ष काढले आहेत.

राज्य पातळीवर मागण्या:

(१) फॅमिली क्वार्टर्स :– ग्रामीण रुग्णालय असेल तर सर्वांच्या एकत्र आणि रुग्णालयाजवळ क्वॉर्टर्स असाव्यात व प्राथमिक आरोग्य केंद्र गावापासून लांब असल्यास गावाजवळ क्वॉर्टर्स असाव्यात. (२) फीमेल अटेंडन्ट :– पूर्ण वेळ आया असावी. तिला योग्य तो पगार असावा. खेड्यात थोड्या वेतनावर शेतकाम सोडून चांगले काम करणाऱ्या आया मिळणे कठीण. (३) मुलांचे शिक्षण :– ग्रामीण भागात नर्सेसनी जाण्यासाठी आकर्षण म्हणून ग्रामीण भत्ता द्यावा. होस्टेल अॅडमिशन यात प्राधान्य मिळावे. (४) घरी जाऊन व्हिजीट करण्यापेक्षा मेळावे आयोजित करावेत व आरोग्य शिक्षण द्यावे. त्याला ग्रँट मिळावी. (५) १० वर्षे पूर्ण झाल्यावर ऑक्झिलरी नर्स यांना सुपरव्हिजन ड्यूटी व प्रमोशन मिळावे. त्यांची बिलकूल तरतूद नाही ती व्हावी. (६) पब्लिक हेल्थ नर्सेसच्या पोस्ट अपग्रेड कराव्यात, मेट्रनच्या बरोबरीच्या. (७) १९६६-६७ मध्ये जो कायम प्रवास भत्ता मिळत होता तो बंद केला आहे, परत सुरू करावा. (८) सार्वजनिक सुट्टया व दुसऱ्या व चौथ्या शनिवारच्या सुट्ट्या जिल्हा परिषद परिचारिकांना मिळाव्यात व त्यासाठी रिलीव्हिंग नर्सेसची तरतूद करावी. रजा मिळण्यासाठी तरतूद असावी. (९) भोजन भत्ता शहरी परिचारिकांना मिळतो पण ग्रामीण भागात मिळत नाही. तो पगारातून सामावून द्यावा. आकर्षक वेतन द्यावे.

जिल्हापातळीवर अपेक्षा

(१) रेकॉर्ड ठेवण्यासाठी लागणारा रजिस्टरचा पुरवठा व्हावा. (२) सर्व्हेसाठी लागणारे निरनिराळे फॉर्म छापील द्यावेत. (३) स्टेशनरीचा पुरवठा व्हावा– बॉल पेन, कागद. (४) बदल्या करताना कुटुंब विभाजन न होईल याची काळजी घ्यावी. बहुउद्देशीय योजनेद्वारे कार्य करताना ग्रामसेवक, शिक्षक, परिचारिका जनस्वास्थ अधिकारी, परस्पर सहकार्य नि[illegible] करावे. (६) स्पिरीट, रॉकेल यासारख्या दुर्मिळ वस्[illegible] पुरवठा जरूरीप्रमाणे व्हावा. कारकुनी काम कमी क[illegible]

स्थानिक पातळीवर अपेक्षा

(१) टाग्मेंट पूर्ण होण्यासाठी येणाऱ्या अडच[illegible] प्रमाणे विचारून वैयक्तिकरित्या मेडिकल ऑफीसर[illegible] मार्गदर्शन करावे. (२) प्रवास भत्त्याची बिले त्व[illegible] मिळावीत. (३) प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उप[illegible] येथे पाण्याचा साठा करण्यात यावा. २४ तास पा[illegible] असावे.

परिचारिकांसाठी संघटनेच्या वतीने मार्गदर्शन अडचणी सोडविण्याचा प्रयत्न केला जाईल.

– सौ. अनुराधा आठव[illegible]

माझ्या दाही ओव्या

पहिली माझी ओवी ग सतीच्या बंदीला
मोहनरॉय राजा माझा आला उद्धाराला
दुसरी माझी ओवी ग लोकहीतवादी
'शतपत्रे' करी शस्त्रे वर्णभेदा छेदी
तिसरी माझी ओवी ग रानडे आगरकरा
उदारमत समता शिकवी जात्यांध कारभारां
चौथी माझी ओवी ग ध्येय, सत्य धर्मा
ज्योतिबांची लेक जाणी सावित्रिच्या मर्मा
पाचवी माझी ओवी ग जात्यांध रुढीलां
क्षुद्रसाधू म्हणे 'विष्णु' महात्मा फुल्यांना
सहावी माझी ओवी ग शिवाजी राजाला
विजापूर खजिन्यात पाही-जिजाईला
सातवी माझी ओवी ग शाहू सम्राटाला
सर्वांगीण विकासाचा बंधू हा पाठीला
आठवी माझी ओवी ग कर्मवीर बंधूंना
शिंदे पाटील देती ज्ञान रयतीच्या राजांना
नववी माझी ओवी ग रमा वहिणीला
सावित्रिचे दुःख बाई सांगते जगाला
दहावी माझी ओवी ग रामजी पित्याला
ज्ञानसूर्य आंबेडकर उदयाला आला
दाही माझ्या ओव्या ग दाही दिशा झाल्या
रुढीच्या जाचानं बाई उभ्या ग पेटल्या

खंडू अ[illegible]